

بازار دارو و تجهیزات پزشکی در افغانستان؛ فرصتی برای گسترش سهم ایران از تجارت خارجی این کشور

خلاصه مدیریتی

اداره غذا و داروی افغانستان حجم بازار دارو و تجهیزات پزشکی این کشور را حدود یک میلیارد دلار برآورد کرده که بخش عمده‌ای از آن از طریق قاچاق تامین می‌شود. بر اساس آمار اعلامی توسط اداره عمومی احصائیه و معلومات افغانستان، تا پیش از اعلام ممنوعیت واردات از پاکستان (که در پی وقوع تنش‌های مرزی و اختلاف سیاسی میان این دو کشور در بهمن ماه سال گذشته اتفاق افتاده) بیش از نیمی از واردات رسمی دارو و تجهیزات پزشکی این کشور، از مبدأ پاکستان تامین می‌شد؛ این در حالی است که در سال ۱۴۰۴ حدود ۳ درصد از واردات رسمی این اقلام (تقریباً ۸.۸ میلیون دلار)، از مبدأ کشورمان ایران صورت گرفته است. با توجه به حضور رقبایی چون هند، چین و ترکیه در بازار افغانستان و همچنین ضرورت بهره‌گیری از فرصت پیش آمده جهت گسترش سهم ایران از بازار دارو و تجهیزات پزشکی افغانستان و ایضا شرایط خطیر جنگی کشورمان که تامین نیازهای دارویی کشور را به اولویت دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط تبدیل نموده، بهره‌گیری از شرایط فعلی نیازمند اقداماتی هماهنگ و دقیق توسط دستگاه‌های اجرایی مربوط است تا سهم ایران از بازار فوق‌الذکر افزایش و نسبت معقولی با سهم ۲۵ درصدی ایران از تجارت خارجی افغانستان پیدا کند. اقداماتی نظیر: الف. کوتاه مدت: (۱) تلاش برای کاهش هزینه ثبت سفارش دارو و تجهیزات پزشکی وارداتی از مبدأ ایران؛ (۲) رفع مشکلات گمرکات مرزی و ایجاد زیرساخت‌های لازم جهت تسریع عملیات صادرات و واردات در مرزهای مشترک میان دو کشور؛ (۳) شناسایی داروها و تجهیزات پاکستانی دارای بازار مصرف در افغانستان و واردات آن‌ها از پاکستان جهت برندسازی و صادرات مجدد آن به افغانستان؛ (۴) برگزاری دوره‌های معرفی محصولات برای داروخانه‌داران و پزشکان افغانستانی جهت آشنایی آنها با کیفیت داروها و تجهیزات پزشکی ایرانی. ب. میان مدت و بلند مدت: (۱) برنامه‌ریزی و اقدام برای ایجاد ظرفیت‌های تولید مشترک دارو و تجهیزات پزشکی در افغانستان؛ (۲) تعمیق روابط تجاری میان دو کشور از طریق ایجاد شرایط لازم برای بهره‌گیری از ظرفیت‌های بالقوه صادراتی افغانستان (بالاخص مواد اولیه داروهای گیاهی) جهت تامین نیازهای کشور و یا صادرات مجدد آن محصولات؛ (۳) برنامه‌ریزی برای برگزاری دوره‌های منظم آموزشی جهت آشنایی با توانمندی‌های ایران در حوزه تولیدات دارویی و تجهیزات پزشکی؛ (۴) پیگیری جهت عملیاتی شدن توافق‌نامه اجرایی دارویی میان دو کشور؛ (۵) جلوگیری از قاچاق دارو از ایران و همچنین ممانعت از تولید داروی قاچاق در ایران.

سالیان طولانی جنگ و درگیری در کشور افغانستان باعث فقدان امنیت در این کشور شده است. از این رو، علیرغم وجود منابع عظیم معدنی و ظرفیت‌های بالقوه اقتصادی در این کشور، فقر و فلاکت در افغانستان افزایش یافت و نیروی کار جوان این کشور که می‌توانست با کار و تلاش خود زمینه‌های رشد و توسعه اقتصادی را در این کشور فراهم سازد مجبور به مهاجرت از این کشور شده به نحوی که امروزه افغانستان از نظر شاخص‌های توسعه‌یافتگی در رتبه‌های بسیار پایینی در جهان (۱۸۲ از ۱۹۳ کشور) قرار دارد. مطابق با اعلام اداره عمومی احصائیه و معلومات افغانستان^۱، تولید ناخالص داخلی این کشور در پایان سال ۱۴۰۳ حدود ۱۷.۸ میلیارد دلار بوده است. حجم تجارت خارجی افغانستان از ۱۳.۵ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۳ به ۱۵.۱ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۴ رسیده که از این مقدار حدود ۱.۷ میلیارد دلار آن صادرات افغانستان و ۱۳.۴ میلیارد دلار واردات این کشور بوده است. بنابر اعلام اداره مذکور، جمعیت افغانستان در پایان سال ۱۴۰۴ حدود ۳۶.۴ میلیون نفر است؛ در حالی که مطابق با برآورد یوناما (هیئت معاونت سازمان ملل متحد در افغانستان) جمعیت این کشور حدود ۴۸.۶ میلیون نفر است.^۲ فارغ از اختلاف آماری و دلایل مربوط به آن، جمعیت حدود ۴۰ میلیون نفری حاکی از بازار بزرگ و قابل توجهی در بخش دارو و تجهیزات پزشکی این کشور است که هم زمان با رشد اقتصادی و گسترش زیرساخت‌های لازم در این کشور، انتظار می‌رود میزان مصرف این موارد در سال‌های آتی افزایش نیز پیدا کند.

سرپرست اداره غذا و دارو افغانستان، میزان مصرف دارو و تجهیزات پزشکی در این کشور را تقریباً ۱ میلیارد دلار اعلام کرده است که بخش عمده‌ای از آن از مسیرهای غیرقانونی و قاچاق وارد این کشور می‌شود. بنابر اظهارات این مقام دولتی، میزان مصرف دارو و تجهیزات پزشکی در کشور افغانستان از میانگین منطقه‌ای آن بیشتر بوده که از نظر ایشان علت اصلی آن، حجم بالای قاچاق دارو و کیفیت پایین آنها (به دلیل عدم انجام آزمایش‌های کنترل کیفیت) است. مطابق با اعلام اداره عمومی احصائیه و معلومات افغانستان، واردات رسمی دارو و تجهیزات پزشکی افغانستان در سال ۱۴۰۴ حدود ۳۱۵ میلیون دلار بوده است. با توجه به پیش‌بینی بانک جهانی از رشد اقتصادی ۳.۵ تا ۴ درصدی تولید ناخالص داخلی این کشور در دو سال آتی و ایضا برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته در راستای کاهش قاچاق دارو و تجهیزات پزشکی در افغانستان، انتظار می‌رود ضمن افزایش تولید دارو و تجهیزات پزشکی در افغانستان، بازار پیش روی شرکت‌های خارجی بالاخص شرکت‌های ذیربط در کشورمان، گسترده‌تر شود.

^۱ وبسایت اداره عمومی احصائیه و معلومات؛ <https://www.nsia.gov.af/home>

^۲ خبرگزاری جمهور؛ <https://www.jomhornews.com>

تا پیش از وقوع تنش‌های مرزی و اختلاف سیاسی میان افغانستان و پاکستان در سال گذشته، بخش عمده‌ای از نیازهای دارویی افغانستان چه به صورت رسمی و چه به صورت غیر رسمی از کشور پاکستان تامین می‌شد. در حال حاضر، واردات رسمی دارو و تجهیزات پزشکی از کشور پاکستان از ۲۰ بهمن ۱۴۰۴ ممنوع اعلام شده و ضمن ایجاد کمبود اقلام فوق در بازار افغانستان، فرصت مناسبی را پیش روی شرکت‌های تولیدی دارو و تجهیزات پزشکی کشورمان قرار داده است. کمبود دارو و تجهیزات پزشکی سبب رشد قیمت این اقلام در افغانستان شده و صرفه صادرات اقلام مذکور به این کشور را بیش از پیش کرده است؛ مطابق با بررسی‌های صورت گرفته، برخی اقلام دارویی در این مقطع از ۶۰ تا ۱۰۰ درصد افزایش قیمت داشته است. همچنین مطابق با اعلام اداره احصائیه و معلومات افغانستان، پس از بسته شدن گمرکات مرزی این کشور با پاکستان، هزینه درمان به طور میانگین حدود ۱۴ درصد افزایش یافته است. همه این موارد مبین ایجاد زمینه‌ی مناسب برای شرکت‌های صادرکننده اقلام دارویی و تجهیزات پزشکی کشورمان جهت افزایش سهم ایران از بازار دارو و تجهیزات پزشکی افغانستان است.

مطابق با آمارهای منتشر شده در جراید اینترنتی افغانستان، میزان واردات رسمی دارو و تجهیزات پزشکی این کشور از پاکستان حدود ۱۵۰ میلیون دلار بوده در حالی که ایران که بزرگترین شریک تجاری افغانستان است. مطابق با آمار گمرک ج.ا.ایران حدود ۱۱ میلیون دلار دارو و تجهیزات پزشکی در سال ۱۴۰۴ به افغانستان صادر نموده است. البته بر اساس آمار اعلامی اداره عمومی احصائیه و اطلاعات افغانستان سهم ایران و پاکستان کمتر از این مقدار است.

کشور	ارزش	
	دلار	سهم
پاکستان	۱۱۴.۸۴۴.۷۹۸	۳۷٪
هند	۹۸.۹۹۵.۶۰۴	۳۲٪
چین	۴۶.۴۵۶.۷۷۲	۱۵٪
ترکیه	۱۶.۹۰۵.۰۳۶	۵٪
ایران	۸.۷۸۵.۵۰۷	۳٪
سایر کشورها	۲۷.۹۱۵.۲۴۴	۹٪
کل	۳۱۳.۹۰۲.۹۶۱	۱۰۰٪

در پنج ماه نخست سال جاری از ۱۷۸ تن قاچاق دارو و تجهیزات پزشکی کشف شده در افغانستان، تقریباً اکثر موارد از گمرکات نیمروز، قندهار، ننگرهار و هلمند وارد شده که ممکن است با احتساب قاچاق، سهم ایران از بازار دارو و تجهیزات پزشکی افغانستان بیش از ۳ درصد نباشد.

برخی از تجار دارو و تجهیزات پزشکی در افغانستان معتقدند که علت عمده سهم زیاد قاچاق در بازار دارو و تجهیزات پزشکی این کشور، زمان بر بودن ثبت دارو برای واردات در اداره غذا و دارو افغانستان و همچنین افزایش هزینه ثبت واردات دارو از ۱۰۰ دلار در دوره جمهوریت به ۱۵۰۰ دلار در دوره طالبان است.^۳ برخی از داروخانه‌داران افغانستانی مشکل اصلی قاچاق را نبود جایگزین مشخص برای برخی داروهای پاکستانی عنوان می‌کنند؛ داروهایی که طی سال‌های گذشته برای پزشکان و بیماران شناخته شده است. در ضمن برخی بیماران مزمن نیز به راحتی قادر به تغییر داروی مصرفی خود نیستند. از دیگر مشکلات بازار رسمی دارو و تجهیزات پزشکی، عدم آشنایی بیماران با داروهایی است که از طرق رسمی وارد افغانستان شده‌اند.

مطابق با اطلاعات ارسالی از سوی یکی از شرکت‌های دارویی افغانستان، چالش‌های عمده بازاریابی تولیدات دارویی ایران در افغانستان به اختصار عبارت است از:

۱) کپی و تقلب محصولات دارویی ایران؛ به دلیل قیمت بالای برخی داروهای ایرانی، عده‌ای سودجو در اطراف مرز ایران و افغانستان (عمدتاً سمت ایران) مبادرت به تولید داروهای تقلبی نموده و به صورت قاچاق وارد بازار افغانستان می‌شود.

۲) جنریک بودن داروی ایرانی؛ جنریک بودن داروها قانون افغانستان است لکن مطابق با قوانین و مقررات افغانستان امکان برندینگ دارو در خاک افغانستان وجود دارد و شرکت‌هایی که مبادرت به برندینگ نموده‌اند نتیجه مطلوبی دریافت کرده‌اند.

۳) عدم اجازه صادرات توسط سازمان غذا و داروی ایران؛ در حالت عادی سازمان غذا و داروی ایران اجازه صادرات برخی اقلام را به دلیل جلوگیری از کمبود در بازار ایران نمی‌دهد. مساله آنجاست که برخی اوقات کالایی که توافق شده و محموله نیز آماده صادرات است و طرف افغانستانی پول آن را نیز تهیه نموده با ممنوعیت ناگهانی مواجه می‌شوند که این نوع اقدامات در میان مدت علاقه تجار افغان را نسبت به واردات دارو از بازار ایران کاهش داده است.

۴) قیمت بالای برخی داروهای ایرانی در مقایسه با داروهای بدیل تولیدی هند و ترکیه.

^۳ خبرگزاری شفقنا افغانستان؛ <https://af.shafaqna.com>

- ۵) قاچاق برخی از داروهای غیرتقلبی؛ این داروها به دلیل عدم مراقبت‌های صحیح کیفیت‌شان تنزل پیدا کرده و به دلیل عدم اثرگذاری مطلوب، کم‌کم بازار خود را از دست داده یا می‌دهند.
- ۶) عدم هماهنگی میان دستگاه‌های ذی‌ربط در دو کشور؛ عدم همکاری و پاسخ‌دهی به موقع توسط دو طرف سبب بروز برخی مشکلات شده که ضمن ایجاد انگیزه برای قاچاق، علاقه تجار افغانستانی را برای تجارت داروی ایرانی کاهش می‌دهد.

پیشنهادهای

اقدامات آنی یا کوتاه مدت:

- کاهش هزینه ثبت سفارش دارو و تجهیزات پزشکی وارداتی از مبدأ ایران از طریق رایزنی وزارت بهداشت و درمان با نهاد ذیربط در هیئت حاکمه افغانستان در هماهنگی کامل با وزارت امور خارجه؛ با این اقدام ضمن تسریع در واردات اقلام دارویی مورد نیاز افغانستان، افزایش قیمت دارو و تجهیزات پزشکی در این کشور نیز کنترل خواهد شد. ایران می‌تواند با کاهش هزینه‌های گمرکی و یا تسریع در داروهای ترانزیتی از مسیر ایران، پاسخی مناسب برای اقدام متقابل به طرف افغانستانی پیشنهاد کند.
- رفع مشکلات گمرکات مرزی و ایجاد زیرساخت‌های لازم جهت تسریع عملیات صادرات و واردات در مرزهای مشترک میان دو کشور توسط دستگاه‌های ذیربط داخلی و با هماهنگی از طریق ستاد هماهنگی روابط اقتصادی خارجی.
- شناسایی داروها و تجهیزات پاکستانی دارای بازار مصرف در افغانستان و واردات آن‌ها از پاکستان جهت برندسازی مجدد از طریق شرکت‌های دارویی و تجهیزات پزشکی توانمند در عرصه تولید موارد مشابه برای صادرات مجدد به افغانستان؛ با این اقدام پس از جذب بازار مصرف، شرکت‌ها می‌توانند با ریسک کمتری تولید و ظرفیت‌های تولیدی خود را گسترش دهند.
- برگزاری دوره‌های معرفی محصولات برای داروخانه‌داران و پزشکان افغانستانی توسط شرکت‌های تولیدی دارو و تجهیزات پزشکی ایرانی پس از کسب تاییدیه‌های لازم از وزارت بهداشت و در هماهنگی کامل با وزارت امور خارجه، جهت آشنایی آنها با کیفیت داروها و تجهیزات پزشکی ایرانی.

اقدامات میان مدت و بلندمدت

- برنامه‌ریزی برای ایجاد ظرفیت‌های تولید مشترک دارو و تجهیزات پزشکی در افغانستان؛ با توجه به علاقه‌مندی هیئت حاکمه افغانستان جهت افزایش تولید ملی در این کشور، دستگاه‌های ذیربط داخلی می‌توانند با قید فوریت ضمن برنامه‌ریزی دقیق و عملیاتی با مشارکت شرکت‌های تولیدی دارو و تجهیزات پزشکی، از این اقدام به عنوان ابزاری برای چانه‌زنی در کسب امتیازات تجاری جهت گسترش سهم ایران از بازار دارو و تجهیزات پزشکی افغانستان نیز استفاده نمایند.
- تعمیق روابط تجاری میان دو کشور از طریق ایجاد شرایط لازم برای بهره‌گیری از ظرفیت‌های بالقوه صادراتی افغانستان جهت تامین نیازهای کشور و یا صادرات مجدد محصولات دارای توانمندی صادراتی قوی در ایران؛ به عنوان مثال بخش عمده‌ای از صادرات افغانستان محصولات زراعی و کشاورزی نظیر خشکبار، زعفران و ... است که ایران ظرفیت صادراتی بهتری در این زمینه دارد. به همین ترتیب، شرکت‌های دارویی بالاخص داروهای گیاهی یا داروهای پایه گیاهی می‌توانند مواد اولیه خود را که در افغانستان کشت می‌شود از این کشور وارد نمایند.
- برنامه‌ریزی برای برگزاری دوره‌های منظم آموزشی جهت آشنایی با توانمندی‌های کشور در حوزه تولیدات دارویی و تجهیزات پزشکی.
- پیگیری جهت عملیاتی شدن توافق‌نامه اجرایی همکاری در حوزه غذا و دارو که در آذر ماه سال ۱۴۰۴ امضا شده و همچنین در صورت لزوم پیگیری برای انعقاد توافق‌نامه‌های دارویی میان دو کشور جهت گسترش تعاملات در حوزه‌های مرتبط با دارو و تجهیزات پزشکی برای برقراری هماهنگی مطلوب در این حوزه میان دو کشور.
- جلوگیری از قاچاق دارو از ایران و همچنین ممانعت از تولید داروی قاچاق در ایران.

حسین بلبلی رمی - کارشناس موقت سرکنسولگری ج.ا.ایران - هرات